

Чурапчыга күн тахсар !

САҢА ОЛОХ

Чурапчы үлүүнүн хайыата

ХАҢИАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

Өрсүүбүлүкэ союунара

2018 сыл
Отыйын

31

КУНЭ
ОПТУОРУННЬУК
№ 57
(11513)

12+

НЭҢИЛИЭННЬЭ ОЛОХТООХ АҢЫНАН ТОЛОРУ ХААЧЧЫЛДЫАХТААХ

Саха сирин сана Тосхолун ырыгыһыы саҕалаша. Хаҥалас улуһун Улахан-Аһыгар тэриллэбит Тэһа хаһаайыстыбатын сэмэстэҕар дүүдүгүнн быһаһаахпыт Ил Дархан эбэһинээһин толоргоочу Айсен Николаев салайа. “Олуктоох аһа онорон таһаарааччылар үлүгүр сүдүарыстыхтатан ойбулдулук буолуохтаахтар”, — дигэ киһи.

Саха сирэ сүрүлгөтүн тыа хаһаайыстыбатын дьарыктар регион буолар. Сирин кытта үлэ, кыһылы-суолу илгитин аскаасох бардуулуусууһу олоргон таһаарыа, ону башарыа — барыта ситимнээх буолуохтаах. Ити эрэри ардыктар араас суолталаах да, суолтата суох да биричиилхэригэр моһуоктар уоскум, ханна эрэ илгит, түөрүтөөн хаалыа баар суол. “Тыа хаһаайыстыбатын салаалыктар сударыстыбаттан көрүстөр ойбул тустаах үлэһиккэ тин-йиниэ чуолкай буолуохтаах. Барыттар субвенция хэс биричии сөптөөбөйө тыа хаһаайыстыбатын салгытынан дьарыктананчы үлэтин иэнэ элбиригэр, көрдөрүүтэ улаатырыгыр уонна дохуота үрдүүрүгэр туһайылыыахтаах”, — диир дьүүлүгүн кэмгэр Айсен Николаев төһөсөөн бэлэтээтэ.

[illegible]

судалгаах бөгшүүрүүстэрэн бичаарааччатаранан
буулаар. Тиа сирин үгнэг дэлүүтэн бөгшүүрүүснэн
хомуяа тутан, хааньстбичаах аны астан таварын дигн
олус энгитгэх", — дигн санааын этг. Португига
эргитгн, сүрүн кхалгидан аны астан комбинетгн
материалний-технмекснй бичаара эргитгнр буулар.
Үүгн-г ас хааньстбичаа тугсаргнр аныгн, тугс бича
стандартн энгитгнр, оборудованклар кхалгидан
хайван да тавдлаагн бичааргн. Олно
судааргнстбичаагн бичаарааа үгн-г олус комолж
бууларгн эргитгн.

Хотугу уонна Аристика кытылынан тайаан сытар улуустарга тыа хаһаайыстыбатын сивинга социальнай-экономическай сусулалаахтар. Жээн-Ыппытай улуусун "Ньолгодоок" родовой община зоотехника Наталья Семеновна Снегидова этэр.

[illegible]

онгохууд бүтэцтэй татанхыг хэргэж, Тайныг ийнхүү захирах
уусууд буйгаар итгэлтэй эрх татанхыг ийнхүү
дорууд буйгаар. Бу хайнхад уусууд үзүүлнэ
багадлахыг багдан.

Бу бөртәгә шикелтү хавышсызга тугарылар (шүбһәләп) төлүей. Итини Айсен Нинайсыз тыш халһайыштыгынан диярыкташчылары кытта корәшүгә этә. Ошон хәтүе улуусыра бу хавышчылары сайышыры күүсә ышталарыар буа савышчыны. Ошон үлән билиги калхып тийбегән үләнбиги. Төрүт диярыкты, сибиг бойбиг күлү бодыны.

Хотуу таба этэ, үрүг балык Россияда, аан дойду таһымылар миннэлэһиэти, доробуһаҥа туһаана састааһынууһун биллэр. Ыһтыһар быһыыһаҥаҥа, дьаарбыһаҥаҥа оруу оро тутуһар. Омуһтар, кини куораттарына ыһыһылар Саха сүрүгүр куораттарыга хайаан да дойдуларылар кэни гыһан нэһиэ барыһар.

Ауылдак ахсаннахх норуготтар түөлбөтөн олохтор сир-деринэр байыртан баайырын миннэтин өссө дохуот ситостор биэр саллаа быһыматын короллор. Ити эрээри бороуукуйаларын кэпэ арытаа сырыппаа, багырын чыһылар олу молтохтук үлөһтүлүрүн, үкүтүр санаабы-тарын да биллэтүр. Бу хайыкхаа муһнааха Айсен Никанов соботок юраа тэригитэр бороуукуйаларын багаралара уустуктар, үлүһүн, сууларыстыба отутүн көмө баар бусулуктарынын эгэ.

Jetzt HOHORA

Улүүска -- бү күннээрээ

ҮТҮӨ САЛАЙААЧЧЫ ҮРДҮК ААТЫГАР

От ийн 26 хүнээр улуу-
сдаахалтаныг дийлэнгэр Норуу-
хайгайнысгыбатын үтүүлэх
үзэвгийг Чурагчы оройуныг
бичуулгаах гравданша, Үлс
Кыһыл Знамяга уоршын
кавалера Илья Павлович
Листиков төрөөбүтэ 90
сыйлар анамыг үөрүүлэх
даахалыттыа.

Болдосмугт хааска Илья Павловичы кытары ССКП райкомун алпаратылар, оройуонна үлэ араас салааларыгар кири салалтатынан үлэсэбиттэр муһуннулар. Бу үөрүүдөх күнүгэ кыптыыны ыла төрөтүтү уола Павел Ильич Листиков, багыыара Татьяна Павловна Савина, Полина Павловна Забонцова, шйэхтара сырылтылар.

И. П. Листикова - аяан үлүсхөбүт дыйынгор мемориалнай дуоска ыйаммытын арыйаачыс уолулар Г.И. Листиковка, ССКП райкомун аппаратыгар биригүзүлүсхөбүт И.И. Федюкова, улуус баһылыга А. Т. Ноговинградта, Балтоно избилиэтин баһылыга В.В. Мазаронкида, бу избилиэс ортумго биригдэнирип үлүсхөбүт И.М. Слепцова тигисэт. Кыһтар дохуун ытыс тыаһынан догуусулаппан мемориалнай дуосканы бүрүйөн түбүт сабылган үһүсүлэр.

Улууус дьахкытатын дьэтиин мунунахтарын саванытар бу тэрэһин үөрүүтүк чаһа буолла. И.П. Дьэтикин үлэтин, олохун туһулаш дьылыаһын баһыыһах А.Т. Носовичтан оһордо. Кини

бүгүнтү аяган-саяган аяар даан-
саят огуз ыпкытыр, убаастаыр
салайаангыла Чурагычага үйө
чингитро салайар үлөз, ошон 18
сылын СССР райкомун башкаы
сөжиритээрмен үлөзобитин
тонобулун билигезе. Ити көм
устанылар оройун социализмай-
экономическай сайдылтын бары
хайысхаларыгар — тая
хайаайастыбатар, ууну
хайашылыга, суол олошууттар,
тутууга, сибоско, кептуура, усту-
орг сайдылтыгар, ода, иннини
харыны олошулутубутун, олуока
оройуону салайбын И. П.
Листовен орусча уыкканын эте.
Илья Павликов Чурагы
оройуонугар эте буолбакка
оростубулуско биллор салайа

ячы буолаарын. Ол күрдүк 19 сыл
СССР уобаластаагы юмипетин
чинниитин, туорт ытырылга
Саха АССР Үрдүкү Сэбиетин

депутатын бичигдэмтэйгээр
тооцож гаргавалх. Саяа АССР
Үрдүк Сэбиэтин Президиумун
бэрэсдэгээтэнигэн үгэлэбэрин
крон тутта дэвшил.

Илья Павлович үлэтин, салалатчы, киби быһылыаһын үтүөскөн хаачыстыбаһын туһунан Бөтөлгө тоһилимэтин баһылыга В.В. Макарова, ССКП райкомун аппаратыгар биһирэ үлэлээбит И.И. Фелотов, Л.Д. Баранникова, И.Н. Аммосов, калхуоска, соххуоска, гартком сэмүрүтөрүнөн, тоһилимэ сэмүтүн исполкомугар саайар үлүсэ сулууһабыт С.И. Никитин, Б.П. Банишев, И.И. Филиппов, Н.П. Тарасов, М.С. Лоскутова, А. М. Слепков, ыаллы ололорбут А.Г. Неустроева истин-нирэх ахпынны оҕордулар. Тыл эинитэр И.П. Листиковы үйүлүтүмүс салгыы үлэлэһэргэ санааларын үлөһүннүстэр. Улуу депутаттары сэмүтүн барыскалалга, улууска үйүтүн хамыһаһыһын салалыаһына Я.П. Овчинников

тын элчилгээр бага санхүүгээр учу-
отганна. Илья Павлович
Листиковка андлах кинигэ
бөмбөгтэйчилгээр, агаар да
үйсэлтийн үйлдлийн
илтдүүлэхээр дүгнэ.

Үөрүүдэх мууных түмүүн
улуус бэлхэйн А.Т. Ногосийн
авал даяалы тэргэс. Оюу Илан
Павлович Лястиковыг ашигах
хамгаалынх туруурарга, үстлн
уонна сэлжүн тулунан киингэ
таһаартарарга, дээр кэскилгэх
сэлжянчлырга киин аштан
бирэмийг тутаралыастан
снхтуурга, Саха
Оросуубууэкстн таһымнар
үбүлүүкэх даяалы ынгтарарга,
торообут нэлхэхэ анал бэлхэн
оноостн үлхүнирлэр этнлэр.

Хомуҷути Артур Семёнов,
Ҷаҳоннаҳаи Светлана Егорова,
Ҷаҳоннаҳаи Дария Жиркова
эҳтисобдорони тиротири. Ҷаҳоннаҳаи
басоҳуҷути ҳафтиҷаи тиротири.

Александр СЛЕПИНОВ

ОТТООХУН ОТ ЫЙЫН 30 КҮНҮНЭЭБИ ТУРУГУНАН

ОТООСНУН ОТ БИЙН 30 КҮНҮНЭЭР ГЭЖ																		
№	Наслег	План-зада- ние заготов- ки сена на 2018 год, тонн	График заготов- ки, тн	Участвуют к кормозаготовительной кампании							Скошено, га	Факт заготов- ки кормов, тонн	% от плана	% от графика	Корм. Ед.	План- задание заготов- ки сена на 2017 год, тонн	Данные от 31.07.2017 г.	
				в том числе													скоше- но, га	заготов- лено, тонн
				Людей	Тракто- ров	Звень- ев	мех	полу- мех	конно- ручн.	ручн.								
1	Алагарский	2054,0	760	128	61	58	10	46	1	1	683,0	468,7	22,7	61,4	196,0	2096,0	565,0	335,0
2	Арылахский	1770,0	655	107	44	31	3	28	0	0	399,0	277,0	15,6	42,3	116,3	1773,0	567,0	376,0
3	Бахсытский	1836,0	679	96	51	41	9	32	0	0	453,0	353,0	19,2	52,0	148,3	1842,0	331,0	251,0
4	Болтогинский	1973,0	730	102	67	46	5	41	0	0	534,0	302,0	15,3	41,4	126,8	1883,0	777,0	489,0
5	Болугурский	3220,0	1191	77	46	30	13	17	0	0	584,0	391,5	12,2	32,9	164,4	2844,0	650,0	423,0
6	Кытанахский	1952,0	722	72	41	21	10	11	0	0	366,0	263,0	13,5	36,4	110,5	1775,0	1235,0	332,0
7	Мугудайский	2884,0	1067	115	68	47	12	35	0	0	583,0	446,0	15,4	41,7	186,9	2923,0	652,0	526,0
8	Ожупунский	3543,0	1311	168	83	63	11	52	0	0	1252,0	574,0	16,2	43,8	241,1	3434,0	1203,0	582,0
9	Соловьевский	2681,0	992	103	66	54	3	51	0	0	753,0	496,0	18,5	50,0	208,3	2572,0	1023,0	474,0
10	Сыланский	4606,0	1704	133	72	60	21	39	0	0	720,0	377,4	8,2	22,1	158,5	4421,0	1044,0	645,0
11	Телейский	1688,0	617	75	46	44	9	35	0	0	602,0	363,0	21,8	58,8	152,5	1693,0	601,0	275,0
12	Хадарский	2019,0	747	122	48	44	9	35	0	0	443,0	265,0	13,1	35,5	111,3	1938,0	719,0	291,0
13	Хатылынский	2193,0	811	111	51	39	7	32	0	0	416,0	286,5	13,1	35,3	120,3	2095,0	692,0	350,0
14	Хаяхсытский	1843,0	682	95	48	37	4	33	0	0	570,0	300,0	16,3	44,0	126,0	1727,0	550,0	285,0
15	Холтогинский	3787,0	1401	114	76	64	11	53	0	0	846,0	455,0	12,0	32,5	191,1	3601,0	444,0	323,0
16	Чакырский	2435,0	901	87	60	41	10	30	1	0	451,0	258,0	10,6	28,6	108,4	2504,0	385,0	280,0
17	Чурапчинский	1829,0	677	92	38	32	3	27	0	2	431,0	261,0	14,3	38,6	109,6	1862,0	404,0	331,0
Всего по улусу		42263,0	15648	1797,0	966,0	752,0	150,0	597,0	2,0	3,0	10086,0	6134,1	14,5	39,2	2576,3	40983,0	11842,0	6568,0

Тыа хаһаайыстыбата

Чурагчы улууна төрүт даярдыгыт тыз хаанаай-астыгыга буоларынан, бийишты дьылбыт хита он буолон үөрдүбүтүнэн, ис сүрэхтэн-астынан туран аҕыйах сыһышараҕа тохтоон, салаабын үлэстэхпин баҕарабын.

**СЫЛГЫБЫТ, СҮӨҺҮБҮТ
ТУРУГА УЙГУБУТУН
БЫҺААРАР**

Бийиги тал дэснэ юра эрдхилитигэн сүснэ, сэлтэ илһинигэр эрилтэн-мускулиан тахсыбыт джон буоллахпыт. Ожон тал дэснүн сүлүүн таһыма төһө үүт ыашырыттан, сэлтэ, сүснэ ахсааны тоһонон элбигириттэн быһааччы тутулуктаахын бары биһигит.

Кэпэнтэ сылуарта сүбү ахсаана биэр тэниэк тутушан туран берэн былырын тэнтан кыралкан да буолар эбигинигэ баран туар. Бититтэ улууска сүүрбө тыһыына түөрт сүүсүн таһа тобо сүбү баар. Маһан төрүөк биэрор, маһан дохоту хаанчыйар ыһах сүбүбүт ахсаана аһас тыһыына ордууга сүүс сүүрбэттэн таһа. Бу кыраһас сирдээк-уоттаах, кураһы айылгалаах улууска үчүгэй көрдөрүү доһо истосоллор быһыһынан сыаналыбын. Сыгы ахсаанын этэр буолуоһа, сыгыта ахсаана эбөөн былырын сыт түмүтүнэн уон эттэ тыһыына тобо буолбут. Бу баар улууспут сурун бэйа-дусна.

Аны үүт туттаран бийлиг домогт тоно дохуот аарыспалар дивр буоллахха? Бойбодт суоттан көрүт. Быгырыын Чурагчы улуута 7700 тусона үүт туттарбыт. Төлөхүөнүүтүр ыан үүт сыаньыгар төхүлүн көбүйүт. Аны эт туттарыытын элэр буоллахха, эмие балачча үп домогутар дохуот буолан быланна тийэр. Кэли бийдинтон баһынай хаһайыстыбалар, чаһынай да дьон огуруот аһын кууско спордон, онон дохуот киллоринэллэрэ бэлэтэнэр. Тыа хаһайыстыбатынан кельүүстэхтик дьарытыар буолан улууспут уопсай үбүн эргиирүт үүт уонна эт туттарыытын харчыта лаппа улахан быгырыыны ыан улууспут сайдыытын түстүүр.

Калининий хэмтэ тѳѳа хагаайнастыбатын кердэрүүдэр калдуусгэх сирлэрингэр социальнай хаймсаллаах тутуулар, урагы савлаах политика быһылытын олгохо кириингэр кээж нѳѳиликтэр марааха дылы ийниги хардылаастар. Ол курдук, куруук үүт уонна эт туттарытыгар бастакы күөнтэ сыллар уонна сул-кураан даннаатырын олтоон-мастаан бүтүн улустутун быһыныр нѳѳилек Соловьев баар. Кини холобура бүтүн улуска, оросуубулуктаах ньыллар сайдыбыт политикатын биер балло ситиниэтэ буолар. Атын да нѳѳиликтэр тѳѳа хагаайнастыбатын сайдыытын калдуусгэхтик төрөөн, бүтүн нѳѳиликтэрин социальнай - экономикай сайдыытыгар олук ууран эрилэрэ юсккиттэх дыдала. Одулууннар бу киинки сылларга олус үчүтэй ситиниэлэри кордорон эрилэрэ барыбытын эмис астынарар. Мылкадайга улахан бырайыак олгохо киреэн, сайдар сулга киредэ деген эмис киин эрэбэ болоттор.

Байгальт дьыла олут бэрэ үүнэн үөрэ. Улуус былаана 42293 тусна. Байгилгн сүүдэ көрдөрөрүгүн 6134 тусна олгонно. Бу ардактар көмүлөрүттэн дэ бука бары олтоолунта турулукхулутун наада. Байыл бача ол үүмүтүн тулаанч, хааанар тулугар толкүйбүтүн уурулукхулутун наада. Эбил хайдах дьыл кэлэрэ биллибт. Кураан булар түгэнигэр асылт сүүлэр күрдүк кур олут эбээр күүс-көмө булукса. Оон бар дьоммуг олут олуксуң, ынахпытын, сыгыбытын эчирэлгэсэ илэр тулунан санаабытын ууруоң.

Энэр дьон тэя хангайыстыбатын бизнес оторон ыксан илгилэрэ астыннарар, онгук дьон элбиксэрин наада. Улустут сайдыыта тэя хангайыстыбатын отох быһаҥы тутулуктаахын өйдүөнү, самаан сайдыымыт куох соһо уйгутуттан сомсон иһиэбин!

И.И.ФИЛИМОНОВ

Хайрхыг нэвчилнэгэ.

Обо сайынғы сынбаларға

**ЧУРАЛЧЫ ХОПТОБОТУГАР
“БЫРЫЫ” ЛААБЫР ҮЛЭТЭ СЭРГЭХ**

Быйыл Холбоо орго оркумлатын ийнэн тэрилбит «Бирья» оро сайынты, лануара бэрт сүрхүтүк үтүөн ылан калы.

Бийигин хайлы үйз үнүс сезонга оёолор саймалашы кытта үлгөн тэнгэ дүүрөсөтөн сыдылалар. Бырыи дон Хоттоо сирин бир жоро мисеттигэр уруксуа саймалык баара. Онно сымала окусуга оёолорутар лаабыр тэрийтөн килбитэ эрэри, дыкто - уота эртэ буолан оёо, үлгитигэр куттарын тутпат этэ. Бийыл Хоттоо окусугага «Бийигин оёоннуулар» дон бэрт сэргэх, аныгылыы таһымнаах дыһалалары тэрийтөн ыттан турар. Ол дыһалалар истэрингөн «бырыи» лаабырга сапталыы тутсадай дыктотор тутула охсонор, лаабыр биллэрингитупсубут. Окусуга бийылгыттан хорускулуйу уонна окуртуо аһын дэлэйдик үүннөртөн, саймалыы күнүгэр калдыктэрин баһачча улаатыннарбыттар. Улуус баһылыга А.Т.Ноговицын күбүтөн бийылгы сылы «Оёо дүүсүрүн саймалары» сымалан улууска биллэтирипит. Дьёкуру саймаларыла саймалыы лаабырлар сүспэлэргэ оёо улахан.

[illegible]

Бу күннөргө улутуу байылыгын социалнай бонпуруостарга солбуйааччы Н.И.Аммосов бу лаадырга тийиэн оёолору кытта көрсөн үлгүлөрүн, сыныпалагачтарын билистэ. Оёолор ирэ-хоро, аныгы дьон байылыгынан көмүчүрийөн турбакка

үсөр-кого сыйнашпанын кинеситигер. Ас минимизин, араас илгерибингэй дүгэллэр баришлын болонгэи кинеситигер. Икүлэри бийин АННПоселения сайкын үлгитигер эби; Бастаын уолия икэи сезонга 15-тии оро сыйнашпаны. Үчү сезонга 11 оро сыйнашпаны эби; Үс сезону түсүрү бастышпанын Нария Корякина үлгитигер. Кини педагогический институт үчү куурунун уелуусука. Этор, сахалыа нарын, иетин сыйнашпаны бастытаган оролор кутарын тулутта харикса бырауулуш. Оролор бастытаганларын селус собулүүдүтүр эби; Элимин туту түсүрөт, бары биер кини курудук үлгитин- хамсаан.

оонивоон, үөргөн итэҕэрэ сырдатылар. Эгер киһи педагог үлэтин толору бейсыйылык дээн көрсөһүн билэтибит.

Орхон-Өвөрхангай сумдад сайн уйгуулах хүндрэлтэй.

үлгээгэн-хамсаан, хайрчирхуух алаастарыг мүүтгэх салттайлан уугутгаан сүүлчиллара туйлах эрх буслаа. Онон оёолороо бары үгүйнү, дүүдүг үлгээгэн сайдан, үгүйнү, аны үгүйнү эрх оёуруг алын ылан, дүүдүг алаастарыг бар байрбын.

Афанасий ЗАХАРОВ

Хайнхат бичээхэ барилдэр графика: 16 00 м. Бичээхэ бэрлиинна: 16 400 м. "Сага олох" редакционной-издательский холбоуна 30.07.2018 с. офсетта бичээтлэнэ. Типография аадрына: 678670, Чурагчы сэл., Кадл Маряс уул., 26 "а". Индекс: 54907. Хайнхат нэдиэлэз ихитэ: олтуруунуука уонна бэстинсэра тахсар.